

Yükseköğretim’de Yeniden Düzenleme Arayışlarının Nasıl Temellendirilebileceği Üzerine

İlhan TEKELİ

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Türkiye’de üniversite eğitiminin bir ülkenin gelişimi bakımından ne kadar önemli olduğu konusunda kamuoyunda geniş bir oйдаşma bulunuyor. Aynı zamanda da, yükseköğretimin YÖK altındaki varolan örgütlenmesi konusunda, başta öğretim üyeleri olmak üzere toplumda yaygın bir rahatsızlık bulunuyor. Tabii, bu rahatsızlığın giderilmesi için de, sistemin yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Nitekim bu gereksinmeyi duyan YÖK yönetimi, son ay içinde, hazırladığı “Yeni Bir Yüksek Öğretim Yasasına Doğru” başlığını taşıyan bir metni tartışmaya açtı. Ben de bu yazıyı bu vesileyle yazıyorum. Tartışmaya açılan metin çok ayrıntılı düzenleme önerileri içeriyor. Ben, bu ayrıntılı öneriler üzerinde durmaktan çok, böyle bir değerlendirmenin oturtulabileceği genel mantık konusunda bazı çözümler yapmaya çalışacağım.

Öyküsü kurulamayan, insana dokunmayan bir metnin üniversite çevrelerinde destek bulacağını beklememek gerekir.

Önce YÖK’ün bir kurum olarak yaptığı önerilerin öğretim üyelerinden ve toplumdan destek bulabilmesi için nasıl yapılması gerektiği konusu üzerinde duracağım. YÖK’ün doğrudan bir yasa taslağı hazırlayarak tartışmaya açmak yerine, önce bir temel düşünceler metnini hazırlayarak tartışmaya açması, yerinde bir tutum olarak görülebilir. Bu yolun bir yasa tasarısı metni hazırlanarak tartışmaya açılmasına göre katılımcılığa olanak vermesi bakımından daha doğru olduğu söylenebilir. Ama bu yaklaşım hazırlanan metni, özellikle öğretim üyelerinin benimsemesi bakımından yeterli olmamaktadır. Bunun değişik nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi YÖK’ün tarihinden gelen olumsuz bir bagaja sahip bulunmasıdır. YÖK 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında 4 Kasım 1981’de çıkarılan 2547’sayılı yasayla kurulmuştur. Yani bir 12 Eylül kurumudur. Bu kurum ilk kuruluş yıllarında üniversitede bir reform yapmaktan çok, üniversiteyi uslandırmaya dönük olarak çalışması, katılımcı denetim mekanizmaları yerine hiyerarşik emir komuta zinciri mekanizmasına dayanmış olması, üniversite çevrelerinin YÖK’ün önerileri karşısında sürekli olarak kuşku duymalarına neden olmaktadır. Zaman içinde bazı değişiklikler, yumuşamalar olmuş olsa da, YÖK imajını yeterince yenileyememiştir.

İkinci önemli neden YÖK’ün tartışmaya sunduğu metnin bir **öyküsünün bulunmayışı** ve **öğretim üyelerine dokunmayışdır**. Halkla ilişkilerciler kamu alanına tartışmaya açılan metinlerin

ilgi ve olumlu duygular yaratabilmesi için bir öyküsünün bulunmasını ve muhataplarına dokunmasının gerekliliğine dikkati çekiyorlar. Bu iki eksiklik halkla ilişkiler konusundaki bir eksiklik olmaktan çok, yüksek öğretime yaklaşım konusundaki yaklaşımın sorunlarından kaynaklanmaktadır. Reform ilgi alanını, büyük ölçüde, yüksek öğretiminin değişik kademelerindeki aktörleri arasındaki yetki dağılımını yeniden düzenlemek ve performans denetimiyle sınırlı tuttuğunda, bir öykünün oluşturulması ve öğretim üyelerine dokunma sağlanamamaktadır.

Tartışmaya açılan metin içinde düzenlemenin hangi ilkeler etrafında geliştirildiği açıkça belirtilmesine karşın, düzenlemenin yapılmasını gerekçelendiren ve düzenlemenin neyi başarmayı amaçladığı konusunda bir açıklık yoktur. Bunun temel nedeni YÖK’ün 2007’ yılında yayınladığı yükseköğretimin değerlendirilmesi ve uygulanacak strateji konusundaki gibi bir çalışmanın yapılmamasıdır.¹ Aradan beş yıl geçmiştir. Yeni bir çalışmanın yapılmasının vakti gelmiştir. Ama böyle bir çalışma yapılmamıştır. Böyle olunca yükseköğretimin problematiği oluşturamayınca yeniden düzenlemenin **bir öyküsü kurulamamaktadır**.

Üniversiteyi bilimsel araştırmaların konusu yapmadan başanlı bir yeniden düzenleme yapamayız.

İlginç bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Üniversitelerimizin etkinlikleri, yönetim kaliteleri, öğretim üyelerimizin yaşam koşulları, nasıl bir ortam içinde üretimlerini yapmakta oldukları, mevcut sistemin işleyişi konusundaki öznel değerlendirmeleri, öğrencilerin sorunları, performanslarını etkileyen nedenler, yükseköğretim dönemindeki yaşamları konusundaki öznel değerlendirmeleri nelerdir, diye bilimsel araştırmalar olmadan yeterli bir düzenleme yapılamayacağını en iyi bilmesi gereken yerlerden birisinin YÖK olması gerektiği düşünülebilir. Oysa bu konuda çok az sayıda araştırmaya sahibiz. Bunun üzerinde durup düşünmemiz gerekiyor. Günümüzde TÜBİTAK SOBAG yoluyla çok sayıda sosyal araştırmayı finanse etmektedir. Bu sosyal araştırmalar içinde en büyük bölümünü eğitim alanındaki araştırmalar oluşturmaktadır. Ama bunlar arasında yükseköğretimde yapılacak düzenlemelere yol gösterecek araştırmalar bulunmamaktadır. Bu durumda da bilimsellik iddiası taşıyan bir kurum kendisini yeniden düzenlerken araştırma sonuçlarından yararlanmamış olmaktadır. TÜBİTAK’ın yeni devreye soktuğu belli konularda araştırma çağrısı yapan programı devreye sokulabilir/sokulmalıdır.

¹T.C. Yükseköğretim Kurulu: Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, Ankara, Şubat 2007.

Öte yandan yükseköğretim alanında yeniden düzenlemeler yapılırken sosyal araştırmalara başvurmamak YÖK'ün yönetim kültürünün bir parçası olmuştur denilebilir. Bir üst kurum olan YÖK'te, geçmişte YÖK başkanları, kurumun hiyerarşik pozisyonundan yararlanarak, üniversitelerin performansını artırmak için, akademik performansının ne olduğunu tanımlayan ve buna dayanarak öğretim üyelerinin terfilerinin kurallarını değiştiren düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenlemelerde öğretim üyelerinin insan olarak nitelikleri hep hesap dışı bırakılmıştır. Havuç ve denetim mekanizması kullanılarak, öğretim üyelerinin endekslerle ölçülen performansları yükseltmeye çalışılmış, sonra da bu gösterge değerleri ilan edilerek, kendi başarıları ispatlanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımın da "iş idaresi" yazınının araçsal rasyonalitesiyle meşrulaştırılmasına çalışılmıştır. YÖK'ün tartışmaya açılan metninin bu zihniyetin dışına çıktığı söylenemez. Böyle olunca da hazırlanan metin insana yani **öğretim üyelerine ve öğrencilere dokunmayı gerçekleştirilememektedir**. İlginçtir son yirmi yıldır (2007 Stratejisi dışı kalmak üzere) YÖK tarafından hazırlanan yeniden düzenleme metinlerinde söylem analizi yapanlarca bir araştırma yaptıklarında bir öteki ararlarsa onun öğretim üyeleri olduğunu görecektir.

Tartışmalarımızdan olumlu sonuç alınabilmesi tartışmamızın kapsamını von Humbolt modeliyle, girişimci üniversite modeli arasına sıkıştırmaktan kurtarabilmemiz gerekir.

Türkiye'nin üniversitesinin nasıl olması gerektiği konusunda serinkanlı bir tartışmaya gereksinimi vardır. YÖK'ün bir metin hazırlayıp tartışmaya açması eğer üniversitelerde bu tür serinkanlı bir tartışmayı başlatmaya bir vesile teşkil ederse çok önemli bir işlevi yerine getirmiş olacaktır. Görebildiğim kadar üniversite çevrelerinde böyle girişimler başlamış bulunuyor. Bu tartışmalar YÖK metnine tepki göstermekten çıkartılabilir ve Türkiye'de yükseköğretim sisteminin ve içindeki yaşam kalitesinin ve yaratıcılık ortamının oluşturulmasına ilişkin yaratıcı çözümler önermeye yöneltilebilirse çok yararlı olacaktır.

Türkiye'de yükseköğretim konusundaki tartışmalar, Türkiye'deki pek çok konudaki tartışmada olduğu gibi, iki modelden birini seçmeye sıkıştırılmış bulunmaktadır. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı öncesinde von Humbolt türü üniversitesinde meslekdaşlar arası (collegial) bir yönetim modeli bulunuyordu. Türkiye'de de 1946 yılında kabul edilen 4936 sayılı Üniversite Yasasında da hakim olan model buydu. Türkiye'de akademisyenlerin ideal üniversite yönetiminin ne olduğu konusundaki değerlerin çoğu bu modelden gelmektedir.

Oysa İkinci Dünya Savaşı sonrasında üniversiteler bilim için bilim yapma anlayışından uzaklaşarak toplumdaki sorunların çözümünden kendilerini sorumlu görmeye başladıklarında, disiplinler arası duvarlar yıkılıp, üniversite yapıları, vakıfları, dernekler, şirketleri vb.leriyle çok kurumlu hale gelmeye başlayınca, yani üniversiteler girişimcilik işlevlerini de yüklenmeye başladıklarında, "**multiversite**" haline geldiler. Bunun sonucu üniversitelerin yönetim modelleri de değişti. İş idaresi modellerinden etkilenecek, üniversitede belli gelişme programları uygulayan ve programını uygulayacak kadar uzun süreler için seçilen rektörler tarafından yönetilmeye başladılar. Bu dönüşüm önce ABD'de başladı, von Humbolt Modelinin geliştiği yer

olan Avrupa'da bu dönüşüme bir direnç gösterildiyse de son yıllarda, Bologna sürecinin uygulanmasıyla bir uluslararası proje olarak Avrupa'da da yaşanmaya başladı. Bu ise, üniversitenin girişimci hale gelmesi ve piyasa değerlerinin üniversitenin değerlerinin yerine geçmesi demek oluyordu.

Dünya'da böyle bir gelişmenin yaşanmakta olması YÖK yönetimi için izlenecek modelin ne olduğuna açıklık kazandırmış oldu. Modelin açıklık kazandığını düşünmeye başlayanlar, bunun için Türkiye'de araştırma yapmaya gerek duymazlar. Nitekim, Türkiye'de de yapılan bu oldu. Araştırma yapılmadan bu model'in uygulanması için gerekli görülen düzenlemelere gidildi. Bu düzenlemeler YÖK tarafından uygulanmaya çalışılınca, Türkiye'de üniversitelerdeki direnç de yüksek oldu. Genellikle bu direncin gerisindeki nedenler anlaşılmadan, akademiya için başarı ölçütü olarak seçilen göstergelerdeki artışlar üzerinde durularak uygulanan modelin başarısı kanıtlanmaya çalışıldı. Bu ikna edici olmadı ve üniversitelerde öğretim üyelerinin tatminsizliği yükseldi.

Başarı söylemine karşın, toplumda üniversitenin yönetim tarafından ele alınışına ilişkin rahatsızlık sürüyordu. Eğer elinizdeki modelin yeterliliği konusunda kuşkunuz yoksa, bunun Türkiye koşullarında neden işlemediğini araştırmanız için bir gereksinim duymayarak, varolan modelin uygulanmasında neyin eksik kaldığını saptayarak, yeniden düzenlemelere gidildiğinde girişimci üniversiteye geçişte izlenen modelin tam izlenmediği eksik kalanların da ithal edilmesi gerektiği önerilme yoluna gidilmiştir. O nedenle üniversiteleri düzenleyenler üniversiteler hakkında, araştırmaya gerek duymadan öneriler yaparken kendi önerilerinin yeterince temellendirilmiş olduğunu varsaymışlardır.

Gelişmiş ülkelerdeki gelişmeleri izlerken, o ülkelerdeki eleştirileri görmezden gelerseniz yaptığınız yeniden düzenlemeyi daha başlangıçta başarısızlığa mahkum edersiniz.

Eğer esas esin kaynağını gelişmiş ülkelerde yaşananlar oluşturacaksa, o zaman üniversitede piyasa mantığının hakim olması, kararların verilmesinde kısa erimli araçsal rasyonalitenin hakim hale gelmesinin, üniversitede yarattığı olumsuzluklara ilişkin yazılanların da okuması gerekir. Dünyada yaşanan dönüşüm sonrasında ortaya çıkan üniversiteyi eleştiren çok sayıda kitap yayımlanmaktadır. *McDonaldization of Universities, Universities no Place to Learn* örneklerinde olduğu gibi. Bu kitaplar Türkiye'deki tartışmalara yansımamaktadır. Bu nedenle de üniversitede yeni düzenleme yapmak isteyenler, bu olumsuzluklardan kaçınmak için ne tür önlemler aldıkları konusunda bir açıklama getirmemektedirler. Avrupa Konseyi de yaşanan gelişmeler karşısında üniversitenin niteliğini yitirdiğinin farkına vararak, üniversite kurumunun kültürel miras olarak korunması kararını almıştır.

Tabii dünyada ortaya çıkan belli eğilimler varsa Türkiye'nin üye olduğu uluslararası kurumlarda bu yolun izlenmesi için bazı kararlar alınıyorsa, Türkiye'de gereklerini yerine getirecektir. Bu uygulamalar olumsuz sonuçlar doğuruyorsa, araştırma yaparak, sorunları ortaya koyarak, Türkiye'de başarılı sonuçlar veren müdahaleler yaparak dünyanın bu konudaki arayışlarına olumlu katkıda bulunmak ve bunun saygınlığını derlemek ola-

naklıdır. Bir yaratıcı araştırma iddiasını taşıyan bir yükseköğretim sistemine yaraşan da budur.

Yapılabileceklerin neler olabileceği konusunda bir fikir vermek için Türkiye gibi girişimci üniversitede “iş yönetimi” tekniklerinin uygulanmasının savunulduğu bir ortamın varlığını ele alalım. Böyle bir ortamda, ilk bakışta Türkiye’de kurulmak istenilen hiyerarşik yapının “iş yönetimi” tekniklerinin kullanılmasının adeta boyun eğilmesi gereken kaçınılmaz sonucu olduğu kanısı doğabilir. Oysa bu doğru değildir. Hiyerarşik iş örgütlenmesi ABD’de bir zamanlar hakim olan iş yönetimi anlayışının sonucuydu. Ama ABD’de Japonlar Toyota’nun üretimine giriştiklerinde Amerikalı işçileri kullanarak, ama kendilerinin daha sonra “total kalite” yönetimi olarak adlandırılan yatay ilişkilere dayalı bir iş yönetimi modeli kullanarak Amerikan firmalarında yüzde 20 daha fazla üretim yapmayı başardılar. Artık Amerikan türü hiyerarşik iş yönetim modelinden daha başarılı olan “total kalite” denilen bir iş modeli vardır. Bu daha eşitlikçi, insan onuruyla daha bağdaşan bir modeldir. Nitekim Türkiye’de özel kesim firmaları bu modeli uygulayarak başarılı olmuşlardır. Ödüller almışlardır. Eğer üniversitede bir iş yönetim modeli uygulanacaksa onun hiyerarşik bir model olmasının gerekçesi kalmamıştır. Şimdi, ondan daha başarılı yatay ilişkilere dayanan dolayısıyla üniversiteye daha yakışan bir iş yönetimi modeli bulunmaktadır. Güç gösterisine dayanan modellerin savunulması artık daha zor hale gelmiştir.

Üniversite eğitimi kitleleşirenler, bunun içinden elitin nasıl doğacağına da çözüm bulmak durumundadırlar.

Türkiye’de son yıllarda üniversite sayısı, özellikle de vakıf üniversitelerinin sayısı hızla artmaktadır. Dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken, Fordist üretimden esnek üretime geçiş, üretimde mavi yakalılarının önemini azaltmış, beyaz yakalılarının önemini artırmıştır. Bu da üniversite eğitime talebi yükseltmiştir. 1960’lı yıllarda gelişmiş ülkelerin üniversitelerinde ilgili yaş grubunun yüzde 15’i öğrenim görürken, günümüzde bu oran yüzde 65’in üzerindeki oranlara tırmanmıştır. Bir anlamda üniversite eğitimi elitist eğitimden, kitlesel eğitime dönüşmüştür. Bu nedenle üniversitelerin sayısındaki artıştan yakınmak gerekmez, yakınılacak olan yeterli öğretim kadrosu oluşturmadan açılmakta olmalarıdır. Ama daha önemli olan bu kitlesel yükseköğretimle birlikte yüzde 15’lik elit kesimi yeni koşullarda yetiştirecek kanalların inşa edilmesinin gerekliliğidir. YÖK metninde bu sorunla yüzleşildiği söylenemez.

Başarılı bir yeniden düzenleme yapabilmek için üniversite konusunda net bir vizyona sahip olmak gerekir.

Günümüzde üniversitelerin üç temel işlevi olduğu konusunda yaygın bir oйдаşma vardır. Bu işlevler eğitim, araştırma ve kamu hizmetidir. YÖK’ün tartışmaya açtığı metinde bu üç işlev alanı için yeni düzenlemeler getirilmektedir. Ama bunların nasıl bir üniversite vizyonunu hayata geçirmek için önerildikleri belirsiz kalmaktadır. Kanımda YÖK’ün 2007 Stratejisinde önerdiği vizyon geçerliliğini korumaktadır. Bunları kısaca ele alalım.

Eğitim Vizyonu

Eğitim vizyonundan başlayalım. Yükseköğretim vizyonunun iki parçada belirlemek yararlı olabilir. Bunlardan birincisi genel

eğitim vizyonudur. Daha sonra onun üzerine oturacak bir yükseköğretim vizyonu önerilecektir. Türkiye’de genel eğitim vizyonu olarak; “Eğitim, bireylerin tam bir fırsat eşitliği içinde, bireysel ve kamusal yaşam projelerini daha başarılı düzeyde hayata geçirmesini sağlayacak bilgi, beceri ve potansiyelle donatılması ve onların girişimde bulunmaktan ve sorumluluk yüklenmekten kaçınmayan, eleştirel düşünme becerilerine sahip, insan hakları ve demokrasi, çevresel, kültürel ve estetik konularında duyarlı, aktif yurttaşlar olmalarına yönlendirilmesi için verilecektir.”

Türkiye’nin nüfusunun bilgi toplumunda geçerli bir sermaye haline dönüştürülebilmesi ancak böyle bir eğitim vizyonuna sahip olması halinde olanaklı hale gelecektir. Eğitim konusundaki bu genel vizyonu çizdikten sonra bunun içinde yüksek öğretim vizyonunun nasıl bir yer alacağını saptayabileceğiz. Bu genel eğitim vizyonuna oturan yükseköğretim şöyle belirlendi. “Yükseköğretim bir kitle eğitimi niteliği kazanarak, genel eğitim vizyonunun, ilk aşamalarında dünyanın değişen koşullarına uyum sağlayabilecek esnek ve açık programlar izlerken [eğer parantez içinde koymak isterseniz, jenerik potansiyeller yaratarak] daha sonraki aşamalarda ileri uzmanlaşmaya yönelerek, ömür boyu öğrenmeye açık, kalite bakımından dünya standartlarına uygunluğu kabul gören bir hale gelmelidir.”

Bilgi Üretimi ve Araştırmaya İlişkin Vizyon

İki kademeli eğitim vizyonunu gördükten sonra üniversitenin araştırma işlevine ilişkin vizyonu ele alalım. Bu vizyonu çok basit bir cümle içinde ortaya koyduk. Üniversite araştırmaları “dış ve iç tarihi olan ya da yazılabilen, uluslararası standartta bilgi üretimine yönelmelidir”. Bu kısa ifadenin daha anlaşılır hale gelmesi için biraz açılması gerekiyor. Burada kritik öneme sahip olan iki kavram dış ve iç tarihtir. Dış tarih bir ülkede bilimsel faaliyetlerin o ülkenin yaşamakta olduğu sorunlarla ilişkisinin kurulup kurulamayacağı üzerinde duruyor. Eğer bir ülkede şehirleşme oluyor ve o ülkenin üniversitelerinde şehirleşme konusunda araştırmalar yapılıyorsa, bu ülkede bilimsel faaliyetlerin dış tarihi vardır demektir. Bu bize toplumun ihtiyaçlarıyla, bilimsel üretim arasında bir ilişkinin kurulduğunu göstermektedir. O ülkenin araştırmaları topluma gömülü demektir.

İç tarihi olmak ise dış tarihi olmaktan daha sıkı bir koşuldur. Ben bir bilim tarihçisi olsam ve Türkiye’nin bilim tarihini yazıyor olsam, Türkiye’nin yaşadığı sosyal gelişmeyi yazarım, ona paralel olarak da Türkideki araştırma faaliyetlerinin nasıl geliştiğinin öyküsünü çok zorlanmadan anlatabilirim. Ama iç tarihini yazmaya kalktığımda zorluklarla karşılaşırım. İç tarih o bilim alanındaki gelişmelerin hangi etkilenmeler içinde kimlerin katkılarıyla gerçekleştiğinin tarihini yazabilmektir. Bir ülkedeki bilim insanları, birbirlerinin çalışmalarından etkilenerek, bilimsel gelişmeleri gerçekleştirebiliyorlarsa, o ülkede bilimsel etkinliklerin bir iç tarihi var demektir. Bir ülkede, bir bilim alanının iç tarihi yazılabiliyorsa, bu ülkedeki bilim insanlarının epistemolojik bir komünite oluşturdukları söylenebilir. Aslında, bir ülkenin bilim performansından söz edebilmek için o ülkede epistemolojik bir komünitenin bulunması gerekir. Yoksa bir ülkede belli sayıdaki bilim insanının birbirinden çok etkilenmeden yapacakları bilimsel faaliyetlerin toplamını o ülkenin bilimsel performansı olarak

düşünmek çok anlamlı değildir. Bir ülkeye ilişkin bir bilimsel performanstan söz edebilmek için, bu faaliyetleri gerçekleştirenlerin bu ülke sınırları içinde yaşamasından çok bir bilimsel komünite oluşturmaları gerekir.

Türkiye’de bilim insanların bilimsel komünite oluşturduğu kolayca söylenemez. Bizde bilim insanların yazılan makalelerine bakınız, büyük bir kısmı Türk yazarlara atıf yapmadıklarını görürsünüz. Bu ne demektir? Türkiye’de o konuda başkası yok mu demektir, yoksa Türkiye’de bilim insanları birbirini okumuyor mu demektir? Yahut da, ya bunlar önemli değil zaten dışta yayımlanacak, Türkiye’de ki adamı kim tanır, dıştan referans vereyim basılsın diye bir fırsatçılık mı yapıyordur? Hangisi söz konusu olursa olsun orada bir bilimsel komünitenin varlığı bakımından sorunların bulunduğunu göstermektedir. Ama siz etkileşimli bir komünite oluşturmadıysanız orada bilim üretiyor denilemez. Teşvikler ve terfi koşulları dolayısıyla, bugün Türkiye’nin yabancı yayın sayısı Türkiye’deki iç yayın sayısını aşmıştır. Ve bu yabancı yayınlar okunmamaktadır. Çünkü ulaşılamamaktadır. Bu durumda epistemolojik komünitenin oluşmaması sorununa katkı yapmaktadır.

Yükseköğretimin Kamu Hizmeti Üretme Vizyonu

Yüksek öğretim sistemlerinin gerçekleştirmesi beklenen üçüncü işlev kamu hizmeti üretmesidir. Genellikle yüksek eğitim stratejileri içinde kamu hizmeti üretilmesi konusunda netleştirilmiş stratejik seçmeler yoktur. Bunun iki nedeni olduğu ileri sürülebilir. Bunlardan birinci nedeni sunulan kamu hizmetlerinin önemli bir kısmının eğitim ve araştırma etkinliklerine içerilmiş olmasıdır. İkinci nedeninin bu hizmetlerin yüksek öğretim sisteminin çevresinde oluşturulmuş özel hukuk hükümlerine göre işleyen kurumlar eliyle sunulması ve temelde kamu hukukuna göre işleyen yüksek öğretim kurumlarıyla ilişkilerinin gri bir alan oluşturmasıdır.

Üniversitelerin değişik türlerde kamu hizmeti üretmesi kaçınılmazdır. Başta eğitimin kendisi bir kamu üretimidir. Günümüz dünyasında bunun sürekli eğitim olarak ömür boyunca verilmesi gerekiyor. Artık devletin kültürel tüketim olarak ortaya çıkan eğitim talebinin de karşılanması gerekiyor. Üniversiteler hastaneleriyle sağlık hizmeti veriyorlar. Sanayinin ve ülkenin savunmasının gerekli kıldığı inovasyonların gerçekleşmesine katkı yapıyorlar. Geri kalmış bölgelerde kurulan üniversiteler varsa, onlar yerel kalkınmaya yol göstermeye çalışıyorlar. Üniversitelerden “advocacy” yaparak, üniversiteden toplumun güçsüz kesimlerinin toplumdaki haklarının savunulması, yaşam kalitesinin geliştirilmesini sağlayacak faaliyetler içinde bir ortak olarak yer alması, benzer biçimde bir ülkenin doğal ve kültürel mirasının korunmasında da üniversiteden benzer savunmacı eylemler içinde olması beklenmektedir.

Üniversitelere ilişkin stratejilerde genellikle kamu hizmetleri konusunda bir vizyon geliştirilmemektedir. 2007 strajesinde bu konuda “Yüksek öğretim kuruluşlarının hem eğitim ve araştırma işlevlerini yerine getirebilmesi hem de içinde buldukları toplum için anlamlılığını koruyarak yararlı olabilmeleri için gerekli duyulan farklı alanlarda kamu hizmeti üretmesi gerekmektedir. Bu kuruluşların hangi hizmetleri toplum ve piyasayla hangi

ilişkiler içinde üreteceği, bu kuruluşlarla toplum arasındaki sınırları belirleyen ethosca belirlenecektir. Bu kamu hizmetlerinin sistem içinde bir uyumsuzluk kaynağı haline gelmemesi için bu hizmetler karşılığı elde edilen gelirlerin nasıl bölüşüldüğü ve kullanıldığı konusundaki bilgilerin kurum içi ve dışına karşı şeffaf olması, üretilen hizmetlerin kalitesinin iç denetiminin bulunması ve öğretim elemanlarının bu hizmetlerin üretilmesindeki performanslarının akademik kariyerleriyle açıkça ilişkilendirilmiş olması gerekir” diye formüle edilen bir vizyon geliştirilmiştir

Türkiye yükseköğretimini yeniden düzenlerken öğretimin pratikle ilişkisini kurmak bakımından yeni modeller oluşturmalıdır.

Genellikle Türkiye’de yükseköğretimde yapılan eğitimin pratikten kopuk olduğu konusunda yaygın bir eleştiri bulunmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için üniversite eğitimiyle o alanda yapılan işlerin ilişkisinin nasıl kurulacağı konusunda açık tercihler yapmak gerekir. Bu konuda yapılacak tercihler üniversitenin kamu hizmeti üretme stratejisiyle de yakından ilişkilidir. Bu konuda Türkiye üniversitelerinde üç modelin olduğu söylenebilir. Bu modellerden birisi tıp eğitimindeki modeldir. Hastanesi, araştırması, dersi hepsi bir bütünün içindedir. Bu alanın uluslararası yayın bakımından çok yüksektir. Türk tıp gruplarının ürettiği literatür dünya literatürünün %2,5’udur. Bu çok yüksek bir rakamdır. Bir üniversite hocasının pratikle ilişkisini kurmakta uygulanan ikinci model hukuk fakültelerinde görülmektedir. Her hoca kendi yazıhanesini açar, pratikte avukatlık yapar, pek de üniversiteye uğramaz. Kanımca üniversitenin pratikle ilişkisini kurmasında olabilecek en kötü modeldir. Hukuk Türkiye’de en düşük dış yayın yapan alandır. Eğitimin pratikle ilişkisini kurmak bakımından işleyen üçüncü modeli mimarlık, mühendislik vb. gibi alanlarda gözlüyoruz. Döner sermayeler aracılığıyla öğretim üyelerine pratik yapma olanağı tanınıyor. Bir yandan öğretim üyelerinin terfileri için getirilen yayın koşulları, onları kuramsal alana itiyor. Öte yandan döner sermayelerin örgütlenme biçimleri ve altyapılarının yetersizliği pratik alanında başarılı sonuç almasını engelliyor. Oysa mimarlık alanında bina yapma deneyimine sahip olmak iyi bir mimar olabilmek için çok gerekli. O zaman bir öğretim üyesinin mimarlık alanında yeterli bir ustalık sağlayabilmesi kuralları aşarak gözünü karartıp kaçak olarak pratik yapmasına bağlı oluyor. Çünkü döner sermaye sisteminin örgütlenme biçimleri ve onun altyapısı, orada çalışan hocalara başarılı bir şey üretme şansı vermiyor.

Bu konuda görgül araştırmalara da dayanarak var olan modellerin değerlendirilmesi ve yeni modellerin önerilmesi için ara-yışlara girilmesi, Türkiye’nin eğitim sistemine dünyada yankıları olabilecek yenilikler geliştirme fırsatı verecektir.

YÖK metninin getirdiği yeni düzenleme ilkeleri üzerine

YÖK 2001 Martında yayınladığı yükseköğretimin yeniden yapılandırmasına ilişkin açıklamada ilan ettiği 1) Çeşitlilik, 2) Kamusal özerklik ve hesap verebilirlik, 3) Performans değerlendirmesi rekabet, 4) Mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı, 5) Kalite güvencesi ilkelerini bu metninde de koruyor. Bu ilkeler genel olarak Türkiye’de akademik camiada kabul

gören ilkelerdir. Nitekim TÜBA'nın 2011 Nisan'da düzenlediği Yükseköğretim'de Üst Yönetim Sorunları ve Çözüm Yöntemleri toplantısında da desteklenmiştir.²

Kanımca bu beş ilkedeki "Kamusal Özerklik ve Hesap Verilebilirlik" konusunu biraz irdelemekte yarar vardır. Genellikle Türkiye'de özerklik sözcüğünün olumlu bir havası vardır. Bu da özerkliğin artmasının demokratikleşmeyi sağlayacağı varsayılmaktadır. TÜBA raporu bunun her zaman doğru olmaya bileceğine "Gerçek anlamda hesap verebilirliğin olmadığı bir sistemde tek başına özerklik sistemi diktatörlüğe götürebilir. Dolayısıyla bir yüksek öğretim reformu tasarlanırken mutlaka özerklik/hesap verebilirlik dengesinin çok iyi kurulmasına özen gösterilmelidir", denilerek dikkat çekilmektedir.³

Tabii yöneticilere işlerini görmesi için yeterli yetki sağlanmalıdır. Ama bu yetkinin keyfi kullanılması yolu kapatılmazsa, öğretim üyeleri üzerinde kolayca baskıya dönüşebilmektedir.

Bu nedenle kurumsal özerklik ile akademisyenin akademik özgürlüğü birlikte talep edilmelidir. Bu ikisi birlikte talep edildiğinde o ülkedeki demokrasinin kalitesine olumlu bir katkıda bulunur hale gelmektedir.

Son verirken

Tabii Türkiye'de yükseköğretim konusunda yapılacak düzenlemelerde söylenebilecek çok söz bulunmaktadır. Ama ben yazımı bazı genel konular üzerinde durduktan sonra burada sonlandıracağım. Kanımca YÖK'ün hazırladığı yeni metinle birlikte yükseköğretim konusunda kapsamlı bir tartışmanın başlaması çok yararlı olacaktır. Türkiye'nin üniversiteleri serinkanlı bir karşılıklı konuşma biçimi geliştirerek, Türkiye için iddialı ve gerçekleştirilebilir bir üniversite anlayışı üzerinde oydaşmayı yaratma becerisi göstermelidir. Unutulmamalı ki üniversitelerin bu konudaki her ayak sürçmesi, siyasetin emrivakilerine gerekçe hazırlamaktadır.

²Türkiye Bilimler Akademisi : Yükseköğretimde Üst Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ankara Nisan 2011.

³Türkiye Bilimler Akademisi: Age, s.34.